

*I främmande hamn. Den svenska och svensk-norska konsulstjänsten 1700–1985.* Aryo Makko och Leos Müller (red.). Universus Academic Press, Malmö 2015. 312 s., ill. ISBN 978-91-87439-17-7.

Den nästan 350-åriga historien om det svenska konsulatväsendet har rullats upp och undersökts ur olika perspektiv och ingångar i antologin *I främmande hamn. Den svenska och svensk-norska konsultjänsten 1700–1985*, redigerad av Aryo Makko och Leos Müller och utgiven förra året. Vanligen brukar forskare fokusera på de diplomatiska tjänsterna kopplade till framför allt huvudstäderna, men här har ett antal forskare istället fokuserat på konsulat och deras arbete. Framför allt är det i olika typer av hamnstäder runt om i världen som man har haft ett behov av att förmedla kontakter mellan handelsmän, skeppsredare och investerare, ett uppdrag som på många plan skilde sig från ambassadernas, som främst riktade in sig på relationerna mellan det egna landet och värdnationen. Konsulaten utgjorde en viktig del av Sveriges utrikesrepresentation, många gånger på ett lokalt plan, och deras kopplingar till det maritima var många; att bistå sjömän i nöd, avsättning och nya marknader för svenska varor och rapporter hem om det politiska liksom det ekonomiska läget var bara några av alla de uppgifter som konsulaten hade.

Antologin *I främmande hamn* ger sig i kast med den vindlande resan som utgör de svenska och svensk-norska konsulatens historia. Den är indelad i tre delar, som i tur och ordning behandlar konsulter och konsulaten i ett långtidsperspektiv, sjöfart och diplomati under 1700- och 1800-talen samt konsulter och välfärden under 1900-talet. Det här är en historia som ofta förknippas med handel, sjöfart och diplomatins historia, men det är också en historia som under senare tid fått ett visst uppsving. Boken är ett resultat av konferensen ”Sverige i världen. Den svenska sjöfartskonsulära verksamheten, ca 1800–1985”, som ägde rum 2014, och syftet är att undersöka och belysa de svenska och svensk-norska konsulaten ur ekonomiska, diplo-

matiska och sociala perspektiv. Hur har konsulatens – och de där anställda konsulernas – roller och uppgifter förändrats under åren? Finns det mönster som kan skönjas i detta? Med detta som utgångspunkt inleds antologin med fyra kapitel som ur olika perspektiv behandlar konsulaten ur ett långtidsperspektiv, med fokus på ekonomiska och institutionella perspektiv. Redaktörerna Aryo Makko och Leos Müller inleder antologins första del med ett kapitel som på ett mycket bra sätt behandlar de svenska konsulatens historia med hänsyn till sjöfart och handel. Kapitlet utgör en utmärkt ingång i ämnet och fungerar som en bra inledning att ta med sig som läsare vidare in i de övriga kapitlen. Ferry de Goey fortsätter på samma tema när han analyserar utvecklingen för konsulaten under 1800-talet. Han pekar på att de förändrades från patronagedrivna nätverk till att bli allt mer professionella och framför allt mer ekonomiskt viktiga institutioner. Hur vardagen såg ut för en sjöfartskonsul i Antwerpen på 1960-talet skildrar Lars Ekström, och berättar därmed om sin egen tillvaro och Örjan Romefors ger en utmärkt översikt över och guide in i arkiven efter sjöfartskonsulaten.

Antologins andra del innehåller sex kapitel, uppbyggda som fallstudier och fokuserar på hur konsulatet representerade och tog tillvara svenska och norska intressen under 1700- och 1800-talen. Den här perioden var turbulent med flera sammandrabbningar som också påverkade de svenska gränserna. Efter det stora nordiska kriget vände sig Sverige återigen mot Atlanten och Medelhavsområdet när det gällde handel och skeppsfart, som blomstrade, ett beslut som stärktes i och med förlusten av Finland 1809. Fyra av de sex kapitlen centererar sig kring Nordafrika och södra Europa, där de svenska konsulaten kom att spela en mycket viktig roll, både ekonomiskt och i diplomatiskt hänseende. Sofia Gustafsson pekar i sitt kapitel om Johan Albert Kantzow, konsul i Lissabon i Portugal, och hans nätverk på den vikt som han hade för handeln med Sverige. Med rollen och tjänsten som konsul följde ett välutvecklat nätverk, som initierats av hans föregångare och som han var mån om att upprätthålla och underhålla. Med

hjälp av dessa lyckades han hålla Sverige informerat om möjligheter till handel i både Portugal och landets kolonier. Tre svenska konsulter under 1800-talets första hälft står i centrum för Joachim Östlunds kapitel, där deras rapporter ligger till grund för en studie om deras syn på Frankrikes koloniala ambitioner. Peter Bruce beskriver i sin studie de förhandlingar som den svenska konsulten var inblandad i med Marocko för att förhindra och få slut på sjöröveriet mot de europeiska fartygen, och Gustaf Fryksén lyfter fram familjen Tulin, som under hundra år innehade konsulttjänsten i Tunis. Mellan åren 1782 och 1882 var det representanter från samma familj som återkom på tjänsten och Fryksén visar hur de agerade även för andra europeiska stater och skapade ett välutvecklat och imponerande nätverk. Det näst sista kapitlet i bokens andra del fokuserar på det svensk-norska konsultväsendet i Kina under 1800-talet och hur deras arbete främjade den globala expansionen, skrivet av Ingrid Myrstad. När Kina, efter det första Opiumkriget i mitten av 1800-talet, öppnade för europeiska investerare och handelsmän var konsulatet en viktig bricka i spelet om tillgången till nya marknader. Jari Ojalas kapitel beskriver på ett mycket bra sätt hur finska handelsmän och skeppsredare fortsatte att använda sig av de svenska och norska konsulatet även efter att Finland hade inkorporerats i det ryska imperiet 1809.

Den sista och tredje delen av antologin visar hur svenska konsulat, sjömanskyrkor och maritima sammanslutningar fokuserar allt mer på sjömännens arbetssituation och välbefinnande under 1900-talets första hälft. Detta, menar författarna, berodde till viss del på den tekniska utvecklingen som kom att påverka sjöfarten och handeln och som kom att göra konsulatens roll som förmedlare av nyheter och nätverk mindre tydlig. Konsulatens roller övertogs av skeppsredariernas egna utlandskontor och under århundradets lopp blev konsulatens arbetsuppgifter allt mindre förknippade med sina tidigare uppdrag. Tomas Nilsson studerar i sitt kapitel hur konflikter mellan sjömän, olika sjömansorganisationer och konsulat löstes, och visar hur bilden av sjömannen skiljer sig åt beroende på om det var

sjömanskyrkan eller konsulatet som återberättade den. Hygglig och skötsam eller supig och våldsam är de två vanliga bilderna som målades upp av sjömännen. Aryo Makko analyserar hur konsulten i Antwerpen, London, New York eller Sydney undersökte, kontrollerade och rapporterade om brott och kriminalitet ombord på svenska skepp. Allvarliga brott rapporterades och överlämnades till de svenska myndigheterna, medan det hände att de straffade mindre allvarliga brott som sjömännen hade begått. För att kunna genomföra detta behövdes någon form av kontroll av sjömännen. Avsnittet avslutas med tre kortare kapitel skrivna av Michael Kjörning och Torbjörn Dalnäs, som båda skriver om sjömannens kopplingar till och användande av sjömanskyrkan, och Lennart Johnsson, vars kapitel behandlar vikten av de svenska sjömansmanslutningarna, i det här fallet i Antwerpen. I dessa tre kapitel framkommer det även hur viktig den nya tekniken blivit för konsulatets roll i främmande hamnar, teknik som underlättat både administration och sociala kontakter trots långa avstånd. I antologin markerar år 1985 slutet på en månghundraårig tradition av konsulat, då många av de konsulat som spelat en stor roll genom historien stängdes och lades ned.

Antologin *I främmande hamn* är på många sätt ett utmärkt exempel på hur ny forskning med nya perspektiv kan berika tidigare forskning och göra den levande igen. De frågeställningar som tas upp i antologins olika delar lyfter diskussionen och problematiserar en institution som i vissa fall hamnat en smula i skymundan. Detta trots att konsulatet spelade en oerhört viktig roll, lokalt, regionalt, nationellt men också globalt. Flera av författarna pekar på den viktiga roll som konsulatet hade som informations-spridare, nyhetsförmedlare, förmedlare av kontakter och biståndsgivare i nöd. Deras roll i handel och sjöfart kan inte nog understrykas och det är tydligt att deras arbete sparade på kostnaderna för alla parter och att de därmed var med och möjliggjorde den internationella handeln.

Som många antologier dras även den här med en viss ojämnhet i bidragen, både innehållsmässigt och språkligt. Bidragen spretar en smula och en del bidrag hade passat lika bra under fle-

ra av de tre avdelningarna. Att fokus för forskningen ligger på 1700- och 1800-talen framkommer tydligt och det är också här den största delen av antologins omfång är centrerad. I den här delen hade även ett kapitel om de svensk-norska konsulatet på den amerikanska kontinenten passat in, i synnerhet som migration och handel snabbt expanderade under århundradena i fokus. Även de mer turbulenta åren under framför allt andra världskriget hade gärna även de tjänat på att få mer uppmärksamhet.

*I främmande hamn* innehåller flera kartor och illustrationer och nästan alla kapitel innehåller en bred bas av sekundärlitteratur och arkivmaterial. De ger alla en intressant glimt in i den forskning som har gjorts och pågår på det här fältet samtidigt som ny kunskap presenteras. Det här är en bok som passar alla som är intresserade av Sveriges maritima historia och konsulatens specifika roll i den. Det är lätt att ryckas med i de olika berättelserna som återges och i flera fall är det också möjligt att komma de individer som beskrivs – allt från sjömän till konsulter – nära. Deras tillvaro och det arbete de utförde utgjorde alla en viktig del i det som var konsulatets vardag och det är inte konstigt att konsulatet ofta förknippas med det maritima fältet.

*Marie Steinrud, Stockholm*

*Återkopplingar.* Marie Cronqvist, Patrik Lundell & Pelle Snickars (red.). *Mediehistoriskt arkiv nr 28. Mediehistoria*, Lunds universitet 2014. 416 s., ill. ISBN 978-91-981961-2-2.

Boken är resultatet av konferensen ”Kulturhistorisk medieforskning III” som hölls 2013 vid Lunds universitet. Som framväxande disciplin har det mediearkeologiska forskningsfältet främst ägnat sig åt artefakter eller teknologiskt präglade mediesituationer och beskyllts för att vara teknikdeterministisk. Studiet av medier behöver användarpraktiker för att skapa mening. Kulturhistorisk medieforskning vill bredda mediebegreppet och förnya studiet av medier-

nas historia. De flesta humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner ägnar sig åt mediestudier och det kallas Digital humaniora. Inledningen i boken exemplifierar det förändrade synsättet om medierna med hjälp av första världskriget, som i sig självt är en mediehistoria som också visar att det behövs ett bredare mediebegrepp eftersom ett medium kan bestå av ett ölkruis som minne efter en avliden soldat. Bokens bidrag är inplacerade i fem övergripande teman, Om fältet, Vid skrivbordet, I nätverket, Framför bilden och Ur arkivet. Dispositionen är avsedd att visa de sammanhang som en historiskt inriktad medieforskare rör sig i.

”Transdisciplinära varianter och strategier. Mediehistoria möter medicinhistoria” av Solveig Jülich diskuterar medieforskningens utveckling och hur den blivit användbar för hennes egen forskning inom medicinhistoria. Medierna har blivit en allt viktigare resurs för vetenskapen att mobilisera allmänhetens stöd och legitimitet.

Per Vesterlund skriver om ”När medier blev vetenskap, Om tre nordiska massmediekonferenser 1972–1974”. Det var då man började ana utvecklingen av informationstekniken och grunden lades för ämnet medie- och kommunikationsvetenskap. I offentliga utredningar och i debattartiklar framhölls behovet av forskning. Arrangörerna av konferenserna var en samverkan mellan politik, akademi och näringsliv. 1972 diskuterades teven och om publikens delaktighet och möjligheten att förstärka tevediets kulturella roll. Mediebranschen behövde kunskap om publiken och medieforskning blev i hög grad en humanistisk vetenskap som lierade sig med näringslivet.

I ”Ett medium med historia, Filmstudiorörelsens roll i synen på filmen som konst” skriver Bengt Bengtsson att intresset för filmens historia föddes när ljudfilmen introducerades i slutet på 1920-talet. Samtidigt uppstod i Sverige och internationellt filmstudiorörelsen som ville stärka filmen som en självständig konstform. I dessa forum anordnades studiecirkel och studieresor. Det lade grunden till Svenska Filminstitutet och filmvetenskap som akademiskt ämne. Betoningen av filmens kulturella värde